

élvező személy vezetése alatt. Zsold nélkül, hatnapi élelmet magukhoz véve kellett bekapcsolódniuk a hadmozdulatokba a népfelkelőknek. A népfelkelő csapatok a Mura folyón átkelni készülő Knezevits császári, királyi ezredes dandára elé vonultak. A nagyobb települések népfelkelőit többnyire papjaik, lelkészeik vezették a hadszíntérre. A hadsorokban néhány száz honvéd újonc is vonult. A tapolcai járás Balaton-felvidéki fegyveresei magukkal vitték a „Kisfaludy” gőzhajó két kis viharjelző ágyúját is. Összességében azonban a gyenge felszereltség és harcérték jellemezte e csapatokat. Nem is tudták megakadályozni a Knezevits parancsnoksága alatt előrenyomuló stíriai egységek murai átkelését. Július 12–16. között az említett dandár hat ágyúból álló tüzérséggel átkelt a folyón, és a Letenye–Nagykanizsa útvonalon mozgott előre.

Közben az ismét Nyugat-Magyarországra érkezett báró Burits császári és királyi altábornagy július 19-én elrendelte, hogy „...a rend, jogosság, béke és biztonság ismét visszaszerzessék mindazok számára, kik a királyi párthoz szítnak”. Ezen kívül rendelkezett az általános fegyver-beszolgáltatásról és a népfelkelés azonnali leállításáról. Knezevits ezredes dandárával Nagykanizsáról előrenyomulva elfoglalta Marcaltót, majd déli irányba kanyarodva augusztus 22-én csapatai harc nélkül bevonultak Tapolcára. Egy másik császári hadoszlop Nugent ezredes parancsnoksága alatt augusztus 22. után Komárom felé előrenyomulva megszállta Tihanyt és Balatonfüredet. Nugent rögtön kisebb portyázó lovascsapatokat küldött ki a Balaton-felvidékre, hogy állandó összeköttetésben legyen Knezevits-csel. Tapolca vidékén osztrák lovaskülönítmények cirkáltak e napokban. Szeptember elejére egész Zala a császári erők megszállása alá került.

Tapolcán Knezevits ezredes súlyos hadisarcot vetett ki a város lakosságára, mivel Tausz József városbíró 1848-ban hitelt nyújtott a nemzetőr- és honvédcsapatoknak. A városnak elegendő készpénze nem volt, de terményekkel, borral és az egész lakosság hozzájárulásával teljesítették a követelést.

Tapolcán a szabadságharc története lezárult. A közeli Déli-Bakony erdőségei hamarosan benépesültek menekülő és bujkáló honvédtisztekkel és honvédekkel.

Hangodi László

Irodalom: Bona Gábor: Tábormokok és törzstisztek a szabadságharcban 1848–49. Bp., 1987.; Czuczor Sándor: Tapolca városkörnyék kronológiája. Tapolca, 1984.; Darnay (Dornay) Béla: A Keszthelyen 1848. november végén felállított 56-ik honvéd zászlóalj vázlatos története (Balatoni Múzeumi Füzetek). Keszthely, 1948.; Hangodi László: Tapolca és környéke 1848/49-ben I. (Tapolcai füzetek 19.), 1999.; Hermann Róbert: A drávai hadtest hadműveleti naplója (Zalai Gyűjtemény 36/I.) Zalaegerszeg, 1995.; Hermann Róbert: Perczel Mór első honmentő hadjárata (Zalai Gyűjtemény 36/II.) Zalaegerszeg, 1995.; Kovács Imre: Kronológiai emlékeztető Tapolca történetéhez I. Tapolca, 1993.; Közlöny: A Batthyány-kormány hivatalos lapja. 1848.; Mayer Dénes: A tapolcai zsidóság története. Tapolca, 1991.; Molnár András: Nagy Iván 1848-as honvédelményéből újabb adalékok a 7. honvédzászlóalj történetéhez. (Zalai Gyűjtemény 42.) Zalaegerszeg, 1997.; Nárái Szabó Gyula: Zalaország VII. Tapolca, 1927.; Novák Mihály: Zala vármegye az 1848–49. évi szabadságharcban. Zalaegerszeg, 1906.

Martonvásár 1848–1849-ben

„Ez volt az év! Csodáknak éve!” – írja Tompa Mihály 1848-ról, múltunk egyik legdicsebb esztendejéről. „Március 15-e pirossal feljegyezve, ez az évszázados rabságtól való megszabadulás napja volt. A kigúnyolt ifjúság győzött az okossá válni akarók felett! Háromezer és hármincezer éljent nekik! Amit már 50 év alatt felismertem és szívemben éreztem és ápoltam, most napvilágra került, van törvény, szabad, szabad!” – lelkendezik pesti otthonában a martonvásári kastély hajdani lakója, a 74 éves Brunsvík Teréz is.¹

A forradalom híre a lovas kocsvival is csak 3-4 órányira levő Martonvásárra már aznap este eljuthatott. Hallatára a jó martonvásári atyafiak bizonyára összedugták fejüket a postaállomás melletti ivóban. Itt azonban forradalmi szervezkedés, pláne felkelés sem akkor, sem ké-

¹ „Magyarország, Veled az Isten!” Brunsvík Teréz naplófeljegyzései 1849–1949. S. a. r., bevez., jegyz.: Hornyák Mária. Bp., 1999. (A továbbiakban: Napló) 72–73. old.

sőbb nem történt. „Kerületembéli Helységekbe a’ nép csendes, semmi hajlam a’ mozgalomra, örömmel várják a’ jövendőt” – jelenti március 24-én Hollósy főszolgabíró.²

1848 „csodái” közül a legmaradandóbb, mint tudjuk, az volt, hogy a hűbéri társadalom, s vele a jobbágy, zsellér, robot, úrszék stb. fogalma örökre a múlt lomtarába került. Ennek köszönhetően 50 martonvásári jobbágy önálló telkesgazda, 96 házas zsellér pedig ház- és beltelek-tulajdonos lett. Május 1-jén megalakult Fejér Vármegye Bizottmánya, amely a megyei közgyűlés hatáskörét gyakorolta. Ebben a martonvásári bíró és jegyző is helyet kapott. A választásra jogosult martonvásáriak először voksolhattak. Július 23-án, a megismételt választáson Salamon Lajos, a megye későbbi forradalmi kormánybiztos lett a képviselőjük.

Martonvásárt, a Brunsvík család rezidenciaális helyét Fényes Elek a következőképp jellemzi: „német-magyar-tót mezőváros Székes-Fejér vármegyében. 1557 katolikus, 23 református, 14 evangélikus, 9 zsidó lakja. Fekszik a fejérvári országútban Budához 4 órányira. Katolikus parochiális szent egyház. Nagy vendégfogadó. Postahivatal. Ékesíti az uraság kastélya, melyhez nagy kiterjedésű gyönyörű angolkert tartozik egy pataktól átmeteszve. Igen szép fekvésű szántóföldjei sikeres búzát teremnek; szőlőhegye kissé távont esik; rétjei kövérek; az uraság a juhnevelésben messze haladt, s általában igen jól elrendelt okeszerű gazdálkodást folytat”.³

Brunsvík Teréz június 13-tól itt nyaral. Naplója szerencsére most is a kezévében van. „Martonvásáron szép! zöld, mint még sohasem és békés, csendes”. Úrnapja, körmenet. Népnépvény, „szabad levegő, felhők vonulása, madárdal” – sorolja. Ő azonban még ebben az idilli környezetben is a haza sorsán töpreng. „Vajon hogy fog kinézni Magyarország hat hónap múlva?”⁴ – kérdi, de kérdezhetne volna azt is: hogy fog kinézni a kastély, a birtok ékessége?

Az eredetileg barokk és földszintes épület, amelynek falai között 1800 táján Beethoven is megfordult, az 1820-as évek óta emelettel megtoldva a klasszicista stílus jegyeit viseli. A birtok ura, Brunsvík Ferenc, ifjonti lelkesedésű nővérével ellentétben ekkor már visszahúzódó, morózus és beteges öregember, aki felett húsz évvel fiatalabb felesége, a „fekete-sárga” Justh Szidónia zsarnokoskodik. Hol vannak már azok a szép idők, amikor a gróf csellózott, Szidi pedig zongorázott, és egész délután és este muzsikaszó járta a kastélyban? Zenei talentumukat gyermekeik láthatóan nem örökölték. A húszéves Mária a költő (Teréz szerint: „szalonköltő”) pózában tetszleg, a tizennégy éves Géza pedig éppen abban leli kedvét, hogy a „25 fős nemzetőrség kapitányaként” az élen masírozzon.⁵

Martonvásáron „a nemzetőrség nem akart esküt tenni, amíg nincs meg a szabályzata, s szemben áll a vármegyei hivatalnokokkal” – meséli Teréz.⁶ Itt a toborzás sem ment könnyen. Két kiküldött „polgártárs” azonban „erélyesen küzdött a’ nép felvilágosításáért”, így végül itt is megalakult a nemzetőrség „az értelmesbektől”, amelynek tagjai „a’ rend és béke védelméért most már szigorúan önmagokra vevék”.⁷ Alakulatuk 51 főt számlált.

1848 „rendkívül kedvező év: a réteket már negyedszer kaszálták, a dús kévék kétszer olyan súlyosak, mint az elmúlt évben” – örvend Terézünk.⁸ Közben a birtok volt jobbágysai és zsellérei a megyénél „esedeznek, hogy legelő elkülönözés és tagosztály rendeztetnék”.⁹ Ez irányú perük már korábban „folyamatba tétetett”. Júniusban sor kerül a martonvásáriak „első dacos cselekedetére” is: „meg akarják szegni szerződésüket; 18 nappal kevesebbet dolgoznak, lemondanak az aratási részről”.¹⁰

Szeptember elején Teréz visszament Pestre, Martonvásáron pedig nemsokára megkezdődött a katonai tábor kialakítása. Pákozdtól előtt és után a mezőváros olyan lehetett, mint egy fel-

² FML Alispáni iratok 1849–1849, és Fejér megyei Bizottmány iratai 733. sz.

³ *Fényes Elek*: Magyarország geographiai szótára. 3. köt. Pest, 1851. 72. old.

⁴ Napló 1848. június 13–16., 22–23., 115., 117. old.

⁵ Uo. 1848. június 17–20. 116. old.

⁶ Uo. 1848. június 23. 117. old.

⁷ *Kurucz Benő*: Martonvásár. Hazánk 1848. 224. sz. június 15. 898. old.

⁸ Napló 1848. augusztus 12. 125. old.

⁹ FML Alispáni iratok 1848–1849. 115. sz.

¹⁰ Ld.: a 6. sz. jegyzet!

*A pákozdi csata öt hőségének emléktáblája a martonvásári temetőben.
(Harcza Tiborné felv.)*

bolydult méhkas. Az úton egymást érték a katonai alakulatok, társzekerek, száguldó „nyargoncok” (futárok). Az itteni előőrsök éberségének köszönhetően szeptember 28-án kézre került Fligelli őrnagy, Jellačić futárja.

A martonvásári lakosságra a hadsereg elszállásolása, ételmezése és a szállítások terén is nagy feladatok vártak. Ezek ugyan „pénzes” szolgáltatások voltak, mégis minden elismerésünk a martonvásáriaké, akik éjjel-nappal szolgálatban álltak. A dagasztóteknők és a kemencék folyamatosan „üzemeltek”, s az asszonyok tetemes mennyiségű kenyeret adtak le az ételmezési biztosoknak. A két boltosnak sóért és paprikáért kellett elmennie. Az igaerővel rendelkező családok heteken át gyorsfutárt, tisztet, orvost, lőport, ételmezt, ruhát, sebesültet és hadifogyót szállítottak.¹¹

Martonvásár nem szerepel 1848/49 nevezetes csatahelyei között, Pákozdtól azonban mégis bekerült szabadságharcunk nagykönyvébe: mint a magyar haderők főhadiszállása, álmóshelye és hadikórháza – és mint az ellenség megállításának egyik lehetséges helyszíne. Csány László kormánybiztos ugyanis szeptember 22-én arról értesíti Batthyány miniszterelnököt, hogy a katonai parancsnokok azt tervezik, hogy „Velencénél öszvesített erővel város-

¹¹ Fejér Megyei Levéltár. Fejér megyei Bizottmány főadóvevőjének iratai. (1848–1849)

sék be az ellenség, honnét, ha a körülmények követelik, a hátrálás Martonvásárra történjen, hol ismét ütközet határozatott”.¹² A főparancsnok, Móga altábornagy pedig 27-én írja Görgeynek: „Az ellenség nagy túlereje miatt várható, hogy a hadseregnek innen a martonvásári állásba kell majd hátrahúzódnia, legszélső balszárnyával Ercsire támaszkodva.”¹³

A dolog, mint tudjuk, másként alakult, mivel a horvátok szeptember 29-én Pákozdnál csatát kezdeményeztek. Támadásaikat csapataink visszaverték, majd amikor „sötétülni kezdett”, megkezdték a visszavonulást. „Ekkor hagytam el a tábort a szükségesekekről rendelkezend Martonvásárban; új felállási helyünk Martonvásár és Ercsi, szinte olyan jó, vagy még jobb a sugoróinál (sic)” – jelenti még aznap este Csány a Honvédelmi Bizottmánynak.¹⁴ A kiküldött nemzetgyűlési biztosok pedig másnap Martonvásáron fogalmazzák meg: „Szeptember 29-e kiszámíthatatlan következésű nap: e’ csata döntött hazánk sorsa felett, nemzeti önállásunk első alapköve tegnap tétetett le...”¹⁵

Az ütközet utáni éjszakáról ketten mesélnek. „Éjfél után volt már, midőn Martonvásárra értünk, útközben meg is áztunk... A legénység legnagyobb száma künn a szántó földön sárban volt kénytelen letelepedni – én Pintérnél [a gyógyszerésznél, H. M.] nagy nehezen kaptam még egy kis helyet, minthogy háza huszárokkal tömve volt” – írja Rosty Zsigmond.¹⁶ Nagy Iván tizedes, (a későbbi neves családtag) nem volt ilyen szerencsés. Ő Baracska határában holtfáradtan előbb egy kazalban, majd egy juhász „putriban” húzta meg magát.¹⁷

Magyar részről a pákozdi csata „embervesztesége” 44 fő volt: 7 halott és 37 sebesült, akik közül többen behaltak sérüléseikbe. Rádásul este, a visszavonuláskor csapataink tévedésből egymást lötték, ami a veszteséget tovább növelte. Ezért gyorsan benépesült a martonvásári hadikórház, amelyet a Tordashoz közeli, ún. Felső majorban alakítottak ki. Október 1-jén Móga írja a főhadparancsnokságnak: „E helységben bár szükségkórházat állítottam fel, a betegek szálmán fekszenek, és minden szükséges felszerelés hiányzik. Ha tehát van készletben kórházi kellék és némi ágyfelszerelés, szükség lenne néhány százat ide küldeni.” Kéri, hogy „Budán a szállítható betegek felvételére szállás készüljön”, mivel őket be fogja vitetni. Addig is kellene segítségül néhány „polgári seborvos”.¹⁸

„7 Borsod megyei beteges nemzetőr” Budára szállítását őrnagyuk azért szorgalmazza, mivel azok „24 órája elhelyezés nélkül s éhen vannak”. A martonvásáriak a tolnai önkéntesek betegeit Téténybe, Mohr Jakab őrmestert pedig a pesti kórházba viszik. Krúdy tizedes „mint kórházbul kiszabadult gyengélkedő” is igazol egy fuvart. Október 28-án Veisz Mórítz „tsatában sebesült meggyógyult közvitézt” szintén a helybeliek szállítják Téténybe. Ekkor még Purchmann alorvos is itt szolgál, s ő állít ki nyugtát arról a 48 zsúp szalmáról, amelyet a hadikórház az uradalomtól átvett.¹⁹

Kérdés: hol nyugszanak a pákozdi csata áldozata? „4 katonát temettem, kiket a csatatérről hazahoztak Velentzére. Lábaik levágattak” – jegyezte be az anyakönyvbe szeptember 29-én az ottani katolikus pap. Öten a fehérvári Sóstói temetőbe kerültek, további öt hőst pedig Martonvásáron temetett el Hulimann András plébános. A 32 éves, „feleséges” Aszódy János váci nemzetőrt és Rozenberg József porosz ezredbeli izraelita muzsikust holtan, Dobisz László „Wasa-ezredbeli közleményt” és a pesti nemzetőr Tóth Lajost pedig sebesültként hozták a hadikórházba, ahol sérüléseikbe behaltak. Bless Vencel „Hunyadi-csapatbeli közvitézzel” valamilyen láz végzett – tudhatjuk meg a halotti anyakönyvből.²⁰

¹² Csány László kormánybiztos iratai. S. a. r.: *Hermann Róbert*: 1. köt. Zalaegerszeg, 1998. 321–322. old.

¹³ Közli *Görgei István*: 1848 júniusától novemberéig. Bp., 1980. 175. old.

¹⁴ Csány i. m. 333–334. old.

¹⁵ *Görgei* i. m. 196. old.

¹⁶ Id. *Demeter Zsófia*: A pákozdi győzelem. Székesfehérvár, 1998. 86. old.

¹⁷ *Molnár András*: Nagy Iván 1848-as honvédelményeiből. Zalai gyűjtemény 42 (1997) 173. old.

¹⁸ Saját kezébe ott, ahol... Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc Hadtörténelmi Levéltárában őrzött katonai irataiból. Vál.: *Böhm Jakab*. Bp., 23–24. old.

¹⁹ Ld. a 11. sz. jegyzetet!

²⁰ Az öt hős nevét Martonvásár évekkel ezelőtt egy temetői márványtáblán megörökíttette.

Mint ismeretes, a magyar hadvezetés a következő ütközetet a Martonvásár és Baracska közti dombvonulatnál tervezte, a bán azonban fegyverszünetet kért, majd titkon Bécsnek vette útját, végképp elűtve Martonvásárt attól, hogy egy esetleges győzelmes csata színhelyeként vonuljon be a történelembe.

Hadseregünk csak október 3-án indult az ellenség üldözésére, így egész sor hadijelentés és level végén olvasható: „Kelt Martonvásáron...” Október 2-án a martonvásári kastélyból, azaz a magyar csapatok főhadiszállásáról címezte levelét az a névtelen tudósító, aki szerint kép napja egy „a képviselőház több tagjaiból álló vadászcsapat” érkezett ide, amely miután „Móga generalnak bemutatott”, „bekvártélyozta magát a vezéri lak földszinti teremébe”.²¹ Ivánka Imre nemzetőr parancsnok szerint itt tartották azt a haditanácsot, amelyen „el lett fogadva” Jellačić fegyverszüneti ajánlata.²² Mógán, Ivánkán és Csányn kívül az épületben megszállt, illetve megfordult még Kiss Ernő, Schweidel József, Guyon Richárd, Perczel Mór, Andrássy Gyula és Mészáros Lázár hadügyminiszter, aki az itteni látogatására így emlékezik vissza. „...a csata után 48 óra múlva Martonvásárra értem... Látván saját szememmel az ottani szükségét, megtevém a teendőket, s a többi kellekek utánküldése miatt megint visszasiettem... Pestre”.²³

Ez idő tájt a helyi nemzetőrök sem tétlenkedtek. Októberben Szedlák József martonvásári nemzetőr tizedes nyugtát írt alá arról, hogy Velencéről két gazda őt és társait „két fél kotsival” hazahozta. Szolgálatból juttak: tűzreink egyik Bécs felé tartó szekerét kísérték.²⁴ A martonvásáriak közül augusztusban három mesterlegény és egy zsellér állt be honvédek. A későbbi toborzások eredményeit nem ismerjük.

1848 decemberében a császáriak ismét Pest-Budát fenyegették. 30-án, a Mórnál elszenvedett veresége után Perczel Martonvásárnál gyűjtötte egybe seregei maradvékát. Újév napján a helység újabb szállóvendégeket fogadott: a Windisch-Graetz elé indított parlamenti békeküldöttséget, tagjai között Deákkal és Batthyányval. A nagy hőesés miatt aznap Martonvásárig jutottak. Másnap hajnalban azzal verték fel őket, hogy az ellenség a határban van. Mindez vaklármá volt, ők azonban sietve tovább indultak. Aznap Vereben szálltak meg, ahol elmesélték, hogy Martonvásáron az előző éjszakát „fütetlen, törött ablakú szobákban töltötték, s ágyaikon éj idejében patkányok versenyt futottak...”²⁵

Martonvásárt pár nappal később elérték a császáriak, akik az uradalomból zabot, szénát, szalmát, tűzifát, marhahúst jócskán rekviráltak. Az okozott kár megtérítését Brunsvik Ferenc áprilisban hiába kérvényezte, akkor ti. az osztrákok már a visszavonulással voltak elfoglalva. Április 23-án a Pesten őrzött politikai foglyokat, köztük Károlyi István grófort és az időközben elfogott Batthyányt is elindították nyugatnak. „Leszálló estig sem jutottunk tovább, mint Martonvásárra” – írja az egyik rab, Barsi József, aki erről az estéről a következőket meséli: „Még gyertyagyújtás előtt foglalók el a kastély földszinti helyiségeit mi, közönséges foglyok. A grófokat és néhány válogatottabb úriembert a katonai és polgári rendből a kíséző tisztek magukkal vitték fel az emeletre. A földszinti helyiségekben szabad volt a járás-kelés. Éltünk is a szabadsággal, és átkutattuk az örök által el nem zárt minden zugot. Egy-két szobában a többi bútoron kívül ágyakat is láttunk. Legtágabb volt a teke- [biliárd] asztal terme, itt gyűltünk lassan egybe...

Kmetty Róza leányasszony, az úri kastély egyetlen otthon hagyott nőcselédje, minden igyekezettel azon volt, hogy étel-ital kijusson mindenkinek, utóbb pedig szénát, szalmát, lepedőket, pokrócokat hordott össze fekvőhelynek azok számára, akik a néhány ágyban, pam-lagon és karosszékben nem fértek el. A helybeli római katolikus lelkész is eljött. Utána jött cselédje jókora kézikosárral, amelyből néhány palack bor mellett harapnivaló is tűnt elő. Nem sok, mert váratlanul jöttünk, s azt is úgy szerezte meg számunkra a vendéglőből, hogy azt sem tudta, szabad lesz-e beadni. Átkutatták az igaz, a kosár tartalmát, de nem találták semmi gyanúsat, nem vonták meg tőlünk.” Másnap reggel „a tavasz egész hatalommal dolgozott a

²¹ Martonvásáron a főhadiszálláson október 2. Márczius Tizenötödike 1848. (172.) okt. 3. 689. old.

²² *Ivánka Imre*: Négy havi szolgálatom a magyar hadseregben. Ellenőr 1881. február 12–22. 25. old.

²³ *Mészáros Lázár* emlékiratai. 2. kiad. 2. köt. Bp., 1881. 209. old.

²⁴ Ld. a 11. sz. jegyzetet!

²⁵ Verebi Végh Lajos naplójából id. *Károly János*: Fejér vármegye története. 5. köt. Székesfehérvár, 1904. 522. old.

martonvásári park ékesítésén”, amikor tovább vonultak. A szántóföldön dolgozó nép pedig „bámulva nézte a szokatlan karavánt”, amely továtűnt a fehérvári úton.²⁶

A megyeszékhely is, Martonvásár is július közepéig volt magyar kézen. Augusztus 5-én az ellenség átmenetileg elhagyta Fehérvárt. Falkenhayn vezérőrnagy Martonvásárra helyezte főhadiszállását. 9-én itt ütöttek rajtuk a kajászói jegyző, Mezey József vezette környékbeli népfelkelők, akik a községházán fogva tartott rabokat akarták kiszabadítani – sikertelenül, s a népfelkelők a szőlőben kerestek menedéket. Falkenhayn augusztus 10-én hajnalban megkísérelte bevenni Fehérvárt, az ellenállás láttán azonban visszavonult. Útját Martonvásárig megtorló intézkedések „szegélyezték”. Augusztus 13-án csapatai Téténybe húzódtak. Ez a nap már a világosi fegyverletétel napja. Pár hét múlva a császáriak kivégezték Mezey Józsefet, akit árulók juttattak ellenséges kézre.

Martonvásáron 1849-ben húsz felnőtt és gyermek esett áldozatul a hadsereg nyomában járó kolerajárványnak. Az itteni temetőben július 3-án elparentáltatott egy 19 éves honvéd is, „kinek neve s lakóhelye nem tudódott ki”. Családja aligha tudta meg, hogy hol domborul a sírja. Hasonló sorsra juthatott a 16 évesen honvédek állt martonvásári Hegedűs István is. Unokatestvére, Szmilkó János, a név szerint ismert másik helyi önkéntes viszont hazakerült.

Világos után – Brunszvik Teréz szavaival – a „fájdalom, csalódás, bánat” köszönt hazánkra. „Most tél van és csend és hó és halál...” – írja Vörösmarty a Martonvásár melletti Baracska-Szentivánpusztán. A Szózat költője be-benéz a martonvásári postára, sőt olykor a kastélyba is – Rikker uradalmi tiszthez. Brunszvik Ferenc 1849. október 24-én elhunyt, családja pedig többnyire távol van. „A régmúlt napok idilli meghittsége, a magánélet csendes Árkádiája” még jó ideig nem tér vissza a patinás kastélyba.

Hornyák Mária

„Beszéljen akármit A hadügyminiszter”

Szabolcs megye levele Mészáros Lázárhoz 1848 júniusából

Petőfi Lenkei százada című 1848 augusztusában megjelent versének utolsó két sora kívánkozik címként a Mészáros Lázár azon levele fölé, melyben a hadügyminiszter elutasítja a huszároknak bocsánatot kérő Szabolcs megye központi választmányát. Ez az elveszett (lappangó?) levél is bizonyítéka annak, hogy az engedély nélkül hazatért Württemberg-huszárokat, Lenkey János századát országos rokonszenv fogadta, Mészáros Lázár azonban a katonai fegyelem megsértése miatt neheztelt rájuk.¹

A szabolcsi választmány minisztert engesztelő levelét nem ismerjük, de annak lényege kiolvasható a válasz egyik részletéből. Mészáros Lázár nem vállalja a közbenjárást, azt, hogy „a katonai fegyelem”, a törvények ellenére tett merényletére következhető büntetésére kegyelmet eszközölnék”.

A huszárok szökésére „következhető büntetés” elmaradt. Lenkey János a 130 huszár szökésekor éppen a katonai fogdából szabadult. Nem volt hajlandó a magyar katonákat Stanislauban a lengyelek ellen fordítani, ezért ezredese, Paar Alfréd gróf lecsukatta. Huszárai akkor indultak hazafelé, őket kellett volna visszatérésre bírnia, de Lenkey a huszárait követte, majd a szabadságharc katonája lett. Mészáros Lázár válasza idején még bizonytalan volt a sorsa.²

²⁶ Barsi József: Utazás ismeretlen állomás felé 1849–1856. Feldolg. és jegyz.: Simon V. Péter. Bp., 1988. 27–28. old.

¹ Ilyen szellemben értelmezi az ügyet az 1951-es Petőfi-kiadás (Akadémiai Kiadó) Varjas Béla–Kiss József–V. Nyilassy Vilma-féle magyarázó jegyzete.

² T. Ágoston László: Három ismeretlen Lenkey-levél. Honismeret, 1983. 5. sz. 31. old.